

ויסטן יו אודן

10 סונטות מתוך המחזור "מסע ההרפתקה"

מאנגלית: רונן סוניס

בשנת 1939, ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה, החליט המשורר ויסטן יו אודן לעזוב את אנגליה מולדתו ולהשתקע בארצות הברית, שם פגש את אהובו ובן לווייתו צ'סטר קלמן ושם חזר לחיק הכנסייה האנגליקנית. בין אודן האנגלי לאודן האמריקני מפריד חץ: הנביא והמוכיח, "משורר החצר של השמאל האנגלי", כפי שכינה את עצמו באירוניה, היה למשורר מטפיזי, שיצירתו מבקשת לבוא עד חקרם של המוסר, ההיסטוריה והאמנות.

ואולי אין מדובר כאן בחץ כפשוטו, אלא במרָאָה. מול כל יצירה ארוכה שכתב אודן האנגלי, העמיד אודן האמריקני יצירה מקבילה: מול מהתלת חג המולד, "משולם משני הצדדים" (1928), ניצבת אורטוריית חג המולד, "לעת עתה" (1942); מול ה"מכתב ללורד ביירון" (1936) ניצב ה"מכתב לשנה החדשה" (1940); מול הפואמה "האורטורים" (1931) ניצבת הפואמה "הים והמראה" (1944); מול המחזור "סונטות מִסִּין" (1938) ניצב מחזור הסונטות "מסע ההרפתקה" (1940).

המחזור "סונטות מִסִּין" מתאר את תולדות האנושות החל בבריאת העולם ובגירוש מגן העדן וכלה במלחמת סיני־יפן, מלחמת ספרד וסיפוח אוסטריה. כל אחת מן הסונטות שבמחזור מסתיימת במצב עניינים בלתי פתור ומבשר רעות, שהרי אנו יודעים "איך הגענו עד הלום", אך איננו יכולים לדעת "מה יקרה עכשיו". כדוגמה לכך עשויה לשמש הסונטה ה־19 במחזור:

עֶקֶת הַיּוֹם חֲלָפָה בְּנֻטוֹת הַשָּׁמַיִם מְטָה;

הַגֶּשֶׁם שֶׁיֵרֵד מִקֶּדֶר אֶת הַפְּסָגוֹת:

שִׁיחָם שֶׁל הַמְּאֲמָנִים בְּדִיפְלוֹמָטִים

נִשָּׂא מְעַל חֲלָקוֹת דְּשָׂאִים וְעֵרוֹגוֹת.

אֶת מַחִיר נִעְלִיחָם אֲמָרוּ הַגְּנָנִים;

נִהַג קָרָא עֵתוֹן, מִמֶּתִּיז עַד שִׁיּוֹאֵלוֹ

הִלְלוּ לְסִיִּים שֶׁם אֶת הַדִּיוֹנִים:

כָּל הָעֲנָזוֹת הַזְּבִיר מֵעִין תְּמוֹנָה אִידִילִית.

הֶרְחַק (אִף אִם הָיְתָה כּוֹנֵתָם טוֹבָה)
הַמְתִּינוּ שְׁנֵי צְבָאוֹת לְכַשֵּׁל הַמֶּלֶךְ
עִם מְכַשְׂרִים שֶׁכֶּה יִיטִיבוּ לְהָרַע,

קֶסֶם – הוּא לְבַדּוֹ יִקְבַע אֶת גּוֹרְלָהּ
שֶׁל אֶרֶץ שְׁכוּלֹת בָּנִים וַחֲרָבָה,
נְשִׂיָה בּוֹכִיּוֹת וּפְחַד בְּעַרְיָה.

בניגוד למחזור "סונטות מסין", אין המחזור "מסע ההרפתקה" (*The Quest*) עוסק במציאות ההיסטורית הקונקרטית, אלא בחיפוש אחר האמת, המשמעות או הייעוד. המחפשים הם גיבורים, שקל להתחקות על עקבותיהם בספרים לבני הנעורים, ברומנים בלשיים ובאגדות על החיפוש אחר גיית הזהב או הגביע הקדוש. על פי רוב אחריתם של הגיבורים הללו מרה: הקוסם נשבה בכבל לחשיו; ההגיוני מדי הופך לנציב אבן; הממוצע נבעת מהייעוד שנכפה עליו; היומני ממיט על עצמו אסון במעללי גבורה ראוותניים – וכן הלאה. חלקם נופלים קורבן לחסרונותיהם, וחלקם – לדבקותם הדון־קִיחוטית באידיאלים ספרותיים. יוצאים מכלל זה הם בר המזל והגיבור. הצלחתו של בר המזל היא עדות לשרירות לבו של המקרה (המלכה מתאהבת בו בשל שְׁעָרוֹ האדום, ולא משום סיבה אחרת), אך גם לקיומו של חסד אלוהי. הצלחתו של הגיבור נובעת מיכולתו ללמוד מניסיונו שלו ("מלאכי הרגל השבורה לימדוהו כיצד להישמר מִפְּגַע וּמִקָּה"), אך לאחר שמילא את תפקידו, לא ניכרים בו סממני הגדולה.

מעברו של אודן "מבעד למראָה" ניכר גם בהפניית חצי הביקורת פנימה, לעבר חייו ושיריו, ולא עוד החוצה, כלפי החברה. הסונטה "הפיתוי הראשון" אמנם מבוססת על ניסיונו הראשון של ישוע הנוצרי על ידי השטן (מתי ד', 1-4: "אז נשא הרוח את־ישוע המדברה למען ינסהו השטן; ויהי אחר צומו ארבעים יום וארבעים לילה וירעב; וייגש אליו המנסה ויאמר אם בן־האלוהים אתה דבר לאבנים האלה ותהיין ללחם: ויען ויאמר הן כתוב לא על־הלחם לבדו יחיה האדם כי על־כֹּל־מוצא פִּי־ה'"), אך ניתן לשמוע בה גם הדים לתולדות חייו של אודן עצמו, שבצעירותו היה מנהיגה של קבוצת משוררים צעירים.

סונטות אחדות מתוך שני המחזורים תורגמו לעברית על ידי שמעון זנדבנק, עמינדב דיקמן, לאה האן, עוזי בהר, דורי מנור ואחרים. בעבור המבחר הנוכחי תירגמתי מחצית מן המחזור "מסע ההרפתקה".

I. הדלת

מבעדה יוצאים עתיד האִיונים,
חירות ותלִינים ושלל פְקודות החק,
או הוד מעלתה שמחמיצה פנים,
או לִץ עם אף אדם ששם לִצים לִצחוק.

אנשי המעלה סוקרים אותה עם ערב
פן יחדרו דרכה אימות מיום אתמול,
או שטפון שוצף ברעם ונחשול,
או אלמנה בגחוכה המיסיונרי.

נטיל עליה את גופנו כשנפחד,
ונהלם על לוחותיה כשנאכזר:
כשבמקרה היתה פתוחה, היא הראתה

לֵאלים ענקית את ארץ הפלאות
הממתינה בשמש, אף זעירותה
היה בה די בכדי שזו תשפך דמעות.

II. ההכנות למסע

כל הציוד הזמן שבוע או שבועים
מראש, מחברות טובות והגונות:
כלים שימדדו מוזריות שונות,
סמים להמרצת הלב והמעים,

שעון שיפזם את שאון הרגעים,
פנס לחשכה ושמשיה לשמש;
החרדה תבעה רובה לקחת – שמא...
וחרוזי זכוכית לצוד עיני פראים.

לְהִלְכָה – צָפוּ אֶת כָּל מָה שְׁנִתָּן,
אֲבָל פְּחָדֵיהֶם הָיוּ רַק מִדְּמִים.
אָבוֹי – כִּי לְעֶצְמָם הָיוּ הֵם לְשֹׁטָן.

כִּי אֵין לְתֵת רוּבָה לְצִינִיקָן מִשְׁמִים,
אוּ מְכַשִּׁירִים שְׂבִירִים לְלִץ לְהִטּוֹטָן,
וְאֵל לוֹ, לְמַרְעִיל, לְשֹׁמֵר עַל הַסְּמִים.

VI. הפיתוי הראשון

הוא התבַּיֵּשׁ לְהִיּוֹת חָכִיב עַל תּוֹגָתוֹ
עַל כֵּן חָבַר לְכַת שָׁל סְפוּרִים פְּרוּעִים,
וְשֵׁם מִתַּת קִסְמוֹ חִישׁ קָל עֲשֵׂתָה אוֹתוֹ
רֹאשׁ לְאוֹתָם כּוּחוֹת אֲוִיר נְעָרִים;

לְלַחֵם רוּמָאֵי הַפְּכוֹ רְעֵב, צָמָא,
עֲקוּמוּמִיּוֹת הָעִיר לְגֵן סְדוּר הַפְּכָה;
שְׁעוֹת חֶלְקוֹ מוֹנִיּוֹת; גַּם הַבְּדִידוֹת עֲצָמָה
הִיְתָה לְדַכְּסִית מַחְמָאתָ בַּחֲשֻׁכָה.

אֲךָ אִם בְּקִשָּׁה נִפְשׁוֹ דְּבַר־מָה נִשְׁגָּב פְּחוֹת,
כָּל הַלִּילוֹת דְּלָקוּ אַחֲרָיו כְּמוֹ לְהַקֵּת
חַיּוֹת רְעוֹת, כָּל הַדְּלָתוֹת קָרְאוּ: "גַּנְבּוּ!"

כְּשֶׁהֵאֱמַת פְּגִשָּׁה בּוֹ בְּזוּרְעוֹת שְׁלוּחוֹת,
נִצְמַד בַּחֲרָדָה לְרוּם רְעִיוֹנָיו
וְהַצְּטַנְּף בַּחֵיל כִּילֵד שְׁהֶכָה.

IX. המגדל

אֲדַרְכִּילוֹת כּוֹזֵאת יֵאָה לְמַפְלְאִים;
כִּף אֶת הַמְרוֹמִים כַּת פַּחְרָנִים תִּקְפֶּה,
וְכִף לְלֹא מְשִׁים הַבְּתוּלָה חֲשֵׁפָה
אֶת בְּתוּלֶיהָ לְעֵינֵי הָאֱלֹהִים.

כָּאֵן בְּלִילוֹת, בְּנוֹם עוֹלְמוֹת הַנִּצְחוֹן
בוֹעֵר בְּנַחוּשִׁים הָאֵהָב הַכּוֹזֵב,
רְצוֹן גּוֹלָה אֶל הַפּוֹלִיטִיקָה חוֹזֵר
בְּאֶפֶס שְׁבוּגְדֵי שׁוֹפְכִים דְּמַעוֹת יָגוֹן.

יֵשׁ מְבַכְרִים בְּאֵר עַל פְּנֵי מַגְדֵּל גְּבוּהָ,
כִּי בְצִמָּא כָּלִים הַחוֹשְׁשִׁים לְטַבֵּעַ
וְהַרְוֵאִים הַכֹּל הוֹפְכִים בְּלִתֵּי נְרָאִים:

כָּאֵן כֹּל קוֹסֵם אֲדִיר בְּכִבֵּל לְחֲשׂוֹ
יִגְנַח בְּגַעְגּוּעַ לְאֶקְלִים טְבָעֵי:
"הוֹ, הַשְּׁמֵר מִקְסָם!" לְעוֹבֵר וְשָׁב.

X. היומרניים

הֵם שְׁמוּ לֵב מִיָּד שְׁלֵאֲלָף חֵד-קָרֵן
תּוֹכַל רַק בְּתוּלָה צְדָקָת וּתְמִימָה,
אֵךְ לֹא שְׁלֵאֲחֻזוֹ נִכְבָּד מְאוֹד מְקָרֵב
אוֹתָן הַבְּתוּלוֹת פְּרָצוּף מְטִיל אֵימָה.

גַּם הַגְּבוּר הִיָּה נוֹעֵז כְּפִי שְׁדַמוּהוּ
אֵךְ תִּפְתֵּי-יִלְדוֹתוֹ מְעִינִיהֶם חֲמָקָה;
הוֹ מְלֵאכֵי הַרְגֵּל הַשְּׁבוּרָה לְמְדוּהוּ
כִּיצַד לְהַשְּׁמֵר מִפְּגַע וּמְכָה.

וְכֵן יֵצְאוּ בְּרֵכַי יִמְרְנוּתֵם, בְּדָר, אֵל מַה שֶׁעֲבוּרֵם כָּלֵל לֹא הָיָה הַכֶּרֶחַ, וְהִשְׁתַּכְּנוּ אִי שֵׁם בְּאִיזוֹ מַעֲרָה, כַּגֵּב הָאֲרִיזוֹת לַחַיִּוֹת, לְהִתְאַרֵחַ;

אוֹ הִסְתַּכְּנוּ לְשׂוֹא בְּמַעֲשֵׂה גְבוּרָה, פְּגִשׁוּ אֶת הַמַּפְלֵץ וְהִתְאַבְּנוּ מִיָּד.

XI. הַמּוֹצֵעַ

הוֹרִיּוֹ הָאֲפָרִים שֶׁפָּכוּ זַעַת אֲפִים כְּדֵי שֶׁבְּנֵם יִזְנַח כָּל עֲבוּדַת כַּפִּים עֲבוּר מְקֻצֹעַ מַחְכֵּם שֶׁמֵּאֲפֵשֶׁר לְנִשְׁם יוֹתֵר בְּנַחַת וְלִהְתַּעֲשֶׂר.

שְׁאִיפְתֶּם הַחֲמִימָה וְהַבּוֹטְחַת מְלֵאָה אֶת בְּנֵם הַקֶּרֶתְנִי בְּחִיל וּפְחָד. קְרִירוֹת נְבוֹנוֹת נִרְאוּ לוֹ נְלוּזוֹת – הֵן רַק גְבוּרָה רְאוּיָה לְאֵהָבָה כְּזֹאת.

וְכֵן, לֵלֵא מְפוֹת, לֵלֵא צִידָה לְדָרְךָ רַחֵק מִמְּקוֹם יָשׁוּב כְּמֵאָה מִיל בְּעֶרְךָ; מְדַבֵּר רֶשֶׁף אֶל תוֹךְ עֵינָיו הַעֲשִׂשׁוֹת; הַדְּיוּמִיָּה רְטֵנָה

וְהוּא הַרְכִּיזֵן רֵאשׁוֹ,

וּכְשֶׁרָאָה אֶת צֵל הָאִישׁ הַמְּמַצֵּעַ הַמְּנַסֶּה דְבַר-מָה נִשְׁגָּב, נֵס בְּמַרוּצָה.

XIII. השימושיים

הַהֲגִינִי־מְדִי פִגֶשׁ מִכְשָׁפָה
וְהִתְאַבֵּן מִיָּד לְשִׁמְעַ טְעוּנִיָּה;
אֶת הַעֲשִׂיר־מְדִי עֶרֶת לְסֻטִים תִּקְפֶּה;
הַמְקַבֵּל־מְדִי נִשְׁפַח וְהִשְׁתַּגַּע,
וְהַגְּבִרִי־מְדִי גִשְׁק עַד לְפָרָאוֹת.

כְּאֲנָשִׁי מַעַשׁ חֵישׁ חֲלָפָה יַעֲלֹתֶם;
אֲךָ אִף שִׁכְשֹׁלוֹנָם הָיָה לְוֹדְאוֹת,
הָרִי עֲבוּר הַנְּעֻנִים לְמִשְׁאֲלָתֶם
הָיוּ שְׁמוּשֵׁי־יָם וְאִף הַנִּיבֹו פָּרִי:

פּוֹשְׁטֵי הַיָּד מֵעַל הָאֲטִיִּים יִקְלוּ,
כְּלָבִים שׁוֹטִים כּוֹפִים עַל פְּחַדְנִים לְלֶחֶם,
סֹלְעִים יְקוֹפִים סוֹמְכִים עוֹר בְּהִלּוּכּוֹ,
וְאִף מִשְׁגָּעִים לֹא פַעַם יִמְלְלוּ
אֶמֶת לֹא רְצוּיָה בְּלֶהֱגַ עֲרִירִי.

XV. בר המזל

לוֹ הַקְּשִׁיב לְדַבְרִי וְעֲדָה לְמַדְרִינִית,
הוּא הָיָה מְגִלָּה אֵיפֶה לֹא לְחַפֵּשׁ;
לוֹ צִית לְשִׁרְיָקָה כְּלָבִלְבוֹ הַפּוֹחֵז,
לֹא הָיְתָה הַקְּרִיָּה הַנְּסַתְרַת נְחֻשְׁפֶת;
לוֹ פִטַר אֶת אוֹתָהּ מְנַקֶּה רְשָׁלְנִית,
לֹא הָיָה כְּתָב הַצִּפֵּן נִשְׁמַט מִן הַסֵּפֶר.

"זֶה בְּכֹל לֹא אָנִי!" הוּא זֶעֶק, מִשְׁתָּאָה
אֲדָ שְׁלֹם, עַת רָמַס אֶת גְּלִגְלַת קוֹדְמוֹ;
"הַדְּבָר שֶׁהֲצִלִּיחַ כָּל כֶּף לְבַלְבֵּל אֶת
הַסְפִּינְקָס הַשְּׂכֵלִי הוּא פְּזִמּוֹן שֶׁל אוֹלָת;
הַמְלִכָה אֶהְבָּה שְׁעָרוֹת אֲדָמוֹת
כְּשֶׁלִי. הַרְפָּתָקָה הִיא עֲנִיָן קָצֵת לָאָה."

אֲז אָמְרָה הַתְּבוּסָה: "לוֹ הַכְּרָתִי בְּחֶסֶד,
יִתְכֵן שְׁעָתָה לֹא הִיִּיתִי מוּבֻסָת."

XVI. הַגִּיבּוֹר

הוּא הֲרַף שְׂאֵלוֹת שֶׁהוֹטְחוּ מִקְהָלָם:
"מָה אָמַר קִיטְרָנוּ?" "שְׁלֵא אֲדַחֲף."
"מָה הַפְּלֵא הֵכִי נִהְדָר בְּעוֹלָם?"
"שׁוּמְדָבָר שְׁבִשִׁיחַ, עִירָם וַיִּחַף."

וְהָיָו שְׂרָטְנוּ: "הוּא יִהִיר וַחֲמָקָן.
עַל גְּבוֹר לְשֵׁלָם אֶת חוֹבוֹ לְגַדְלָה.
אִיךָ נִחְלַק לוֹ כְּבוֹד? הוּא נִרְאָה כְּמוֹ יִרְקָן."
וּבְשִׁמוֹ הַפְּרָטִי שׁוֹב כְּנוֹהוּ כָלָם.

הַהֲבִדֵל הַיְחִיד שֶׁנִּכְרַע עוֹד בֵּינוּ
לְבִין כָּל הַבוֹרְחִים מֵאֲתָגֵר אוֹ תַגְרָה
הוּא חֲבָה שְׂרַחֵשׁ לְפָרְטִים שֶׁל שְׂגָרָה:

הוּא אֶהֱבֵ לְכַסֵּחַ אֶת דְּשֵׁא־גִנוּ
וְלִמְזוֹג מִן הַכְּלִי הַגְּדוֹל לְקִטָן
וְלְצִפּוֹת דְּרָף שְׂבָר זְכוּכִית בְּעֵנָן.

XVII. הרפתקה

הָאֲחֵרִים סָטוּ לְשִׂמְאָל, לְשָׁבִיל רְחוֹק,
רַק תַּחַת לְחֻצִים חִיצוֹנָיִים כְּבָדִים:
פּוֹרְעֵי-חַק מְרִירִים – בְּשֵׁל זְרוּעוֹת הַחַק,
מְצַרְעִים – מִפְּחַד הַמְּפַחְדִים.

אֵךְ הֵם לֹא הָאֲשָׁמוּ בְּפֶשַׁע מְסֻכָּן
וְלֹא נִרְאוּ חוֹלִים: כָּל רֵעַ מִשְׁתוֹמֵם
צָפָה בָּהֶם חוֹמְקִים מְשִׁיחַ וּמְזֵמֵן
כְּמוֹ גְלוֹת אֶל תוֹךְ הַרִיק וְהַדוּמָם.

הַהֲמוֹנִים דְּבָקוּ בְּעֵז בְּמִסְכָּמוֹת,
אוֹר־שֶׁמֶשׁ וְסוֹסִים – יוֹדֵעַ הַשְּׁפוּי
מִדוּעַ הַזּוּגִי מְאִי-זוּגִי יִרְחַק:

לֹא בֶן חַרִיץ יִזְכִּיר דְּבָרִים חֲסָרֵי שְׁמוֹת;
אָדָם מְצַלִּיחַ יִתְגַּבֵּר עַל הַפְתוּי
לְהַתְּבוֹגֵן בְּפָנָי אֵלֹהֵי הַחֲמַקְמָק.